

TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET LİSANSÜSTÜ TEZLERİNİN GÖÇ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF GRADUATE DISSERTATION ON SOCIAL WORK IN THE CONTEXT OF MIGRATION IN TURKEY

Hıdır APAK*

ÖZ: Göç denildiğinde ilk akla gelen bir yerden başka bir yere gitmek veya gelmektedir. Göç olgusunun beraberinde getirdiği sorunlar tüm dünya gündeminde yer almaktadır. Günümüzde, stratejik bir konuma sahip olan Türkiye’nin göçten en çok etkilenen dünya ülkelerinden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye’de göç ve sosyal hizmet alanında yapılan çalışmaların niteliği ve niceliği hakkında bir değerlendirmenin yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet disiplininde “göç” ile ilgili mevcut Türkçe literatüre ilişkin lisansüstü tezler üzerinden bir değerlendirme yapmaktır. Bu bağlamda göç ve sosyal hizmet alanında yazılan ve Yüksek Öğretim Kurulu’nun(YÖK) tez arşivinden elde edilen lisansüstü tezler doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, yüzde ve frekans tablolarıyla gösterilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre yapılan çalışmaların çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca belli dönemlerde yaşanan lisansüstü tezlerin sayısal artışına rağmen göç konusu sosyal hizmet disiplininde hak ettiği yeri bulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyal Hizmet, Tez.

ABSTRACT: When it comes to migration, the first thing that comes to mind is to go from one place to another or come. The problems brought by the phenomenon of migration are on the agenda of the whole world. Nowadays, Turkey has a strategic location so it can be said that it has been one the most affected countries by migration. In this context, it is thought that an evaluation should be made about the quality and quantity of the migration and social work areas in Turkey.

The aim of this study is to make an assessment through the postgraduate dissertations on the existing Turkish literature in the field of "migration and social work". In this context, postgraduate dissertations in the field of migration and social work and obtained from the dissertation archive of the Council of Higher Education (YÖK) were studied by document examination. Findings obtained as a result of the examination were interpreted by showing percentage and frequency tables. According to the results of the research, it has been found that the majority of the studies carried out at the graduate level. Moreover, despite the numerical increase in the number of postgraduate theses lived in certain periods, immigration has not earned the publicity it deserves in social work discipline.

Key Words: Migration, Social Work, Dissertation.

* Dr. Öğr. Üyesi. Bingöl Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. hapak@bingol.edu.tr

 ORCID 0000-0002-2330-3093

GİRİŞ

Göç olgusu, içinde yaşadığımız yüzyılda üzerinde en fazla durulması gereken toplumsal olgulardan biridir. İnsanlar tarihin eski dönemlerinden beri çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Göç denildiğinde ilk akla gelen bir yerden başka bir yere gitmek, gelmek veya mekân değiştirmektir. Göç Terimleri Sözlüğü göçü, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek süreci; yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” (IOM, 2009: 22) olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanıma göre göç; bir kişinin, ailenin ya da topluluğun çeşitli nedenlerle, gönüllü ya da zorunlu olarak yaşadıkları yeri kalıcı olma duygusu ve kararıyla değiştirmesi demektir (Tomanbay, 2013: 303).

Göç olgusunun birden fazla nedeni ve sonucu vardır ve tek başına hiçbir sebep tatminkâr bir şekilde insanların göç etme nedenlerini açıklayamaz (Castles ve Miller, 2008: 39). Aynı şekilde göç birçok sonucu da beraberinde getirmektedir. Literatürde genellikle göçün fiziksel, sosyal ve sağlık üzerindeki sonuçları üzerinde durulmuştur (Çoban-İçağasıoğlu, 2011: 110). Göç bir neden veya sonuç olarak hangi amaçla yapılırsa yapılsın, insanlar üzerinde sosyal, ekonomik ve politik etkiler bırakmaktadır (Kane, 1995: 2).

Göç deneyimi, insanlar için farklı tepkilerin gösterildiği bir süreçtir. Göç eden bireyler birden bire bilmedikleri bir yerde, geride bıraktıkları insanların özlemi ve yokluğu içinde kendilerini bulabilmektedirler. Dahası kaçış deneyimleri ve sıkıntıları, göç süreçlerinden sonra toplum tarafından en fazla dışlanan grup olmaları gibi birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedirler (Collett, 2004: 79). Göç eden bireylerin en sık karşılaştığı sosyal sorunların başında alkolizm, aile içi şiddet, çocuk istismarı, çocuk suçluluğu, yaşlı bakımı, konut ve işsizlik sorunu, madde bağımlılığı, çete aktivitelerine katılım, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları gelmektedir (Balgopal, 2000: x). Bu kadar fazla soruna yol açan göç olgusu “multidisipliner” bir yaklaşım ile ele alınmalıdır. İşte sosyal hizmet disiplini de göçün neden olduğu sorunların çözümünde etkin olma sorumluluğunu üstlenen mesleklerden biridir (Beter, 2006: 3).

Sosyal hizmet; özel gereksinim gruplarının bakımlarını, korumalarını iş edinen ve insanların yardım almadan çözemedikleri bireysel ve toplumsal sorunlarının çözümü için geliştirilen profesyonel bir sosyal meslektir (Tomanbay, 1999: 237). Başka bir tanıma göre sosyal hizmet; insanlara kendi sosyal çevreleri içinde ve gerekirse sosyal çevrelerini değiştirerek, en üst düzeyde yardım etme işlevi gören bir disiplindir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 19). Sosyal hizmet, toplumun tüm kesimlerine değil, dezavantajlı bireylerine ve gruplarına, onların toplumda uyumlu, verimli ve huzurlu yaşayabilmeleri için sunulan sınırlı hizmetlerdir (Tomanbay, 2007: 30). Bu dezavantajlı guruplardan biri de göçmenler, mülteciler ve sığınmacılardır.

Sosyal hizmet mesleği göçmen, mülteci ve sığınmacılarla çalışmada en başat mesleklerden biri olarak düşünülebilir. Çünkü sosyal hizmet müdahalesi göçün nedenleri ve sonuçlarını da gündeme alarak göç sonrasında ortaya çıkan sorunlara çözümler üretebilmektedir (Akkaş, 2015). Sosyal hizmet mesleği, sadece iyileştirici veya rehabilite edici hizmetler sunmamakta, bunun yanında önleyici, bilinç geliştirici,

destekleyici ve savunucu çalışmalarda da bulunmaktadır. Sonuç olarak sosyal hizmet mesleğinin göçmenlerle çalışırken hemen hemen mesleğin bütün rol ve işlevselliğini kullandığını görmek olanaklıdır (Beter, 2006: 85).

Sosyal hizmet mesleği birçok kurum ve kuruluş vasıtasıyla göçün yarattığı sosyal sorunların çözümlenmesinde aktif rol almıştır. Göçmenler sosyal hizmetlere gereksinim duymakta ve doğrudan ya da dolaylı uygulamalarla bu hizmetlerden yararlanmaktadır (Duyan vd., 2008: 177). Müracaatçıların sosyal işlevselliklerini artırmayı temel hedef almış ve koruyucu, önleyici ve tedavi edici işlevlere sahip sosyal hizmet disiplini mikro, mezo ve makro çerçevede göçmenlere müdahalelerde bulunabilecek bir meslektir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan bir önemle tartışılmaya başlanan 'göç' olgusu, yirmi birinci yüzyılın sosyolojik karakterini en iyi tarif eden kavramlardan bir tanesidir (Tuna ve Özbek, 2012: 7). Göç olgusunun beraberinde getirdiği sorunlar tüm dünya gündeminde yer almaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda Türkiye, göçün en fazla yaşandığı ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye için, hem iç hem de uluslararası göçler konusunda geçerli olan birçok neden ve sonucun varlığı burada zikredilebilir. Bu nedenler içinde Türkiye'nin göçmenlerin geçişleri için bir köprü olması, ayrıca Türkiye'nin çevresindeki pek çok ülkede göçü üreten ve tetikleyen savaşlar ve iç sorunlar, insan hakkı ihlalleri ve yaşam standardının düşüklüğü gibi itici faktörlerin varlığını sıralayabiliriz (Deniz, 2009). Coğrafik konum özelliğiyle Türkiye dünya göç sisteminin önemli bir parçasıdır (Sirkeci ve Yücesahin, 2014).

Göç dediğimiz olgu bugün dünya çapında olduğu gibi Türkiye'de de gerek teorik gerekse uygulamaya dayalı araştırma boyutlarıyla akademik alanda her geçen gün önem kazanmaktadır. Bu hareketlilik sürecinde Türkiye, hem göç alan, hem de göç veren bir ülke olarak önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'de göç ve sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalar hakkında bir değerlendirme yapılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'deki sosyal hizmet literatüründe göç özelinde ne türde çalışmalar yapıldığı, çalışmaların hangi konulara yoğunlaştığı gibi konularda yeterli değerlendirmelerin yapılmamış olması, bu alanda çalışacak araştırmacıların önünde ciddi bir eksiklik olarak belirtilebilir. Bu makalenin temel amacı; bu akademik boşluğun giderilmesine katkı sunarak, "göç ve sosyal hizmet" alanında mevcut lisansüstü tezlerle ilişkin bir değerlendirme yapmaktır.

Göç ve sosyal hizmet alanında yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi üzerine olan incelemenin, göç alanına ilgi duyan sosyal hizmet uzmanları ve araştırmacılar için önemli bir veri kaynağı olacağı düşünülmektedir. Özellikle göç ve sosyal hizmet alanında yapılan çalışmaların sunulmuş olması, bu alanda inceleme yapacak araştırmacılara aynı konunun tekrarından kaçınmalarında yardımcı olacaktır.

1. YÖNTEM

Araştırmaya ilişkin veriler YÖK Tez Tarama Kataloğu kullanılarak, 1987-2017 yılları arasında göç ve sosyal hizmet alanında yazılan lisansüstü çalışmalardan; 1) Göç, 2) Sosyal hizmet sözcükleri ile taranarak elde edilmiştir. YÖK Tez Tarama

Katalogundan konu bazlı sosyal hizmetler arandığında yaklaşık 721 lisansüstü teze, anabilim dalı sosyal hizmetler arandığında 345 teze ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, veriler doküman ve belge veri toplama araçlarıyla elde edilmiştir. Elde edilen deşifreler içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. İçerik analizi; yazılı belgeler ya da diğer iletişim ortamlarında yer alan bilgileri ve sembolleri yani içeriği inceleme ve anlama tekniğidir (Neuman, 2013: 67).

2. BULGULARIN YORUMU

Toplumları kültürel, ekonomik, dini, siyasi vb. bakımdan etkileyen bir olgu olan göçün; demografik, sosyolojik, ekonomik, psikolojik, antropolojik, siyasal vb. pek çok boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlarla beraber sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi birden fazla akademik disiplinin ortak bir alanı olarak da değerlendirilebilir. Elektronik veri tabanlarında yapılacak basit bir araştırmayla Türkiye ve göç ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının ve özellikle göç literatürüne katkı yapan akademisyenlerin alan çeşitliliğinin son yıllarda katlanarak arttığı görülmektedir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014). Sosyoloji alanında yapılan bir çalışmaya göre 1980 sonrası göç alanında sadece doktora seviyesinde 27 teze ulaşılmıştır (Günaşık, 2015: 193). Aynı şekilde sosyal hizmet de göç alanı ile ilişkili en öncelikli disiplinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin bir göç ülkesine dönüşme serüveni akademik camianın da ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu açıdan Türkiye’de göç çalışmaları akademide son yıllarda daha fazla ilgi odağı haline gelen konulardan biridir. Toplumları kültürel, ekonomik, dini, siyasi vb. bakımdan etkileyen bir olgu olan göçün; demografik, sosyolojik, ekonomik, psikolojik, antropolojik, siyasal vb. pek çok boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlarla beraber sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi birden fazla akademik disiplinin ortak bir alanı olarak da değerlendirilebilir. Elektronik veri tabanlarında yapılacak basit bir araştırmayla Türkiye ve göç ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının ve özellikle göç literatürüne katkı yapan akademisyenlerin alan çeşitliliğinin son yıllarda katlanarak arttığı görülmektedir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014). Sosyoloji alanında yapılan bir çalışmaya göre 1980 sonrası göç alanında sadece doktora seviyesinde 27 teze ulaşılmıştır (Günaşık, 2015: 193). Aynı şekilde sosyal hizmet de göç alanı ile ilişkili en öncelikli disiplinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

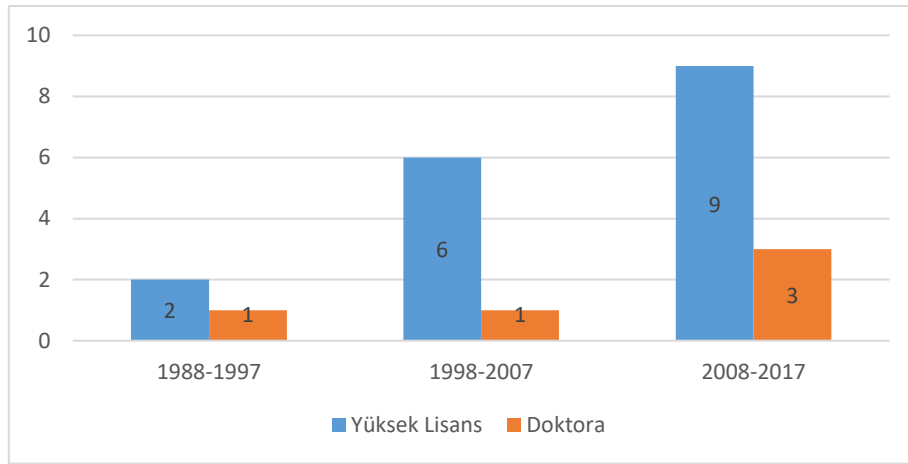
YÖK Tez Tarama Katalogundan yapılan sosyal hizmet ve göç araştırmasında sadece 22 tezin göçle ilgili olduğu yani sosyal hizmet alanında yazılan tezlerin genel oranının ancak %5’ine denk geldiği tespit edilmiştir. Göç olgusunun sosyal hizmet akademik literatüründe yeterli ilgiyi görmediğini ifade edebiliriz.

Sosyal hizmet anabilim dalında son 10 yılda yazılan tezlerle ilgili çalışmada odak noktaları çoğunlukla müracaatçı gruplarından aileler ve çocuklar, alan olarak ise sağlık ve adalet alanları üzerinedir (Zengin ve Çalış, 2017). Aile ve çocuk refahı, sağlık ve adalet alanları Türkiye’de sosyal hizmet araştırmacılarının ilgisini en çok çeken alanların başında gelmektedirler. “Göç” olgusunun ise 1983’ten günümüze kadar yeterli ilgiyi henüz görmediğini ifade edebiliriz.

Tarama kataloğunda yapılan incelemede, 22 çalışmanın 5'i doktora seviyesinde 17'si ise yüksek lisans seviyesinde yazılmıştır. Göç ve sosyal hizmet alanında lisansüstü çalışmaların sadece çok azının doktora tezi olması, göç ve sosyal hizmet alanında ciddi bir uzmanlaşma eksikliğinin varlığına işaret etmektedir. Bu durum diğer disiplinler içinde geçerlidir. Göç merkezli çalışmalarda genel olarak doktora çalışmalarının az olduğu ve bu durumun uzmanlaşmanın önünde ciddi bir engel oluşturduğu ifade edilebilir.

Tezlerin 11'i paylaşımına açık değildir. Diğer tezler paylaşımına açık olup bu tezlere erişilebilmektedir. Tezlerin sadece biri İngilizce olarak yazılmış olup, diğerleri Türkçe olarak yazılmıştır.

Grafik 1: Göç ile İlgili Yazılan Tezlerin Türünün Yıllara Göre Sayısı

YÖK Tez Tarama Kataloğunda göç ve sosyal hizmet konulu tezler için 1980'li yılların sonlarını beklemek gerekecektir. Araştırmamızda sosyal hizmet literatüründe tespit edilebildiği kadarıyla göç ile ilgili ilk tez çalışması, 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Demiröz (1989) tarafından yazılan Türkiye'ye dönen göçmen ailelerin karşılaştıkları güçlükler ve bu güçlüklerle etki eden faktörleri ele alan yüksek lisans tezi olmuştur.

Grafik 1'e bakıldığında 1987 ile 1997 yılları arasında 2 yüksek lisans ve 1 doktora yazıldığı görülmektedir. Bu yıllar arasında yazılan tezlerin hepsinin yurtdışına doğru gerçekleşen ve geri dönen işçi göçü özelinde olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda tartışma odağı işçi sınıfının sınıfsal bir hareket zemini değil, daha çok Türkiye'ye dönüş yapan aileler ve uyum gibi konulardır. Türkiye'den Batı ülkelerine yönelen göç hareketleri aslında 1950'li yıllarda başlamış olup, 1961-73 yılları arasında yoğun bir işçi göçü yaşanmıştır (Abadan-Unat, 2015). Göç eden Türklerin bir kısmı daha sonra tekrar yurtlarına dönmüşlerdir. Abadan-Unat (1991) çalışmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk dış göçünü yıllara göre ayırırken 1983-1989 yılları arasında yurtdışından Türkiye'ye "geriye dönüş" yılları olarak tanımlamıştır. Lisansüstü tez çalışmalarında da bu dönemde var olan geri dönüşlere duyarsız kalınmamıştır.

Ancak bu dönemde lisansüstü çalışmalarda sığınmacı göçlerinin gündeme gelmediği tespit edilmiştir. Oysaki 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarından

İtibaren Türkiye göç olgusuyla kitlesel olarak karşılaşmıştır. 1979 İran Devrimi sonrası muhaliflerin büyük bir kısmı, 1989’da Doğu Blokunun dağılmasıyla beraber bu ülkelerde yaşayan pek çok kişi Türkiye’ye göç etmiştir (Ulukan- Cığerci ve Ulukan, 2012). 1989 Haziran ayından itibaren 300 binden fazla Bulgaristan Türk’ü Türkiye’ye göçe zorlanmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 301). 1988’de gerçekleştirilen Halepçe Katliamı ve 1990-1991 yılları arasında gerçekleşen Körfez Savaşı süresince de Türkiye’ye kitlesel göç hareketleri olmuştur (Beter, 2006, 22). Sosyal hizmet ve göç alanında 1987 ile 1997 yılları arasında gerçekleşen ve sayıları milyonları bulan çeşitli ülkelere ait sığınmacılarla ilgili çalışmalara lisansüstü tezler bağlamında rastlanmamıştır.

Ayrıca iç göç ve dışa doğru verilen göçler bağlamında da bu dönemde Kürt göçleri belirginleşirken Avrupa ülkelerinde ciddi büyüklükte Kürt diasporasını teşkil eden toplumlar ortaya çıkmıştır (Sirkeci ve Yücesahi, 2014). Bu dönemde yaşanan göçlerin sosyal hizmet alanına da etkileri olmuştur. 1980’lerde hız kazanan kırdan kente göçe 1990’lı yıllarda zorunlu göçün eklenmesiyle artan kentleşme, yoksulluk, aile yapısındaki değişimler gibi gelişmeler karşısında mevcut sosyal hizmet örgütlenmesi artan sosyal sorunları çözmeye yetersiz kalmaya başlamıştır (Şahin-Taşgın ve Tekin, 2013: 129). Sonuç olarak lisansüstü tezler bağlamında 1987-1997 yılları arasında Türkiye’nin gündemi ya da gerçekliği tam anlamıyla takip edilememiştir.

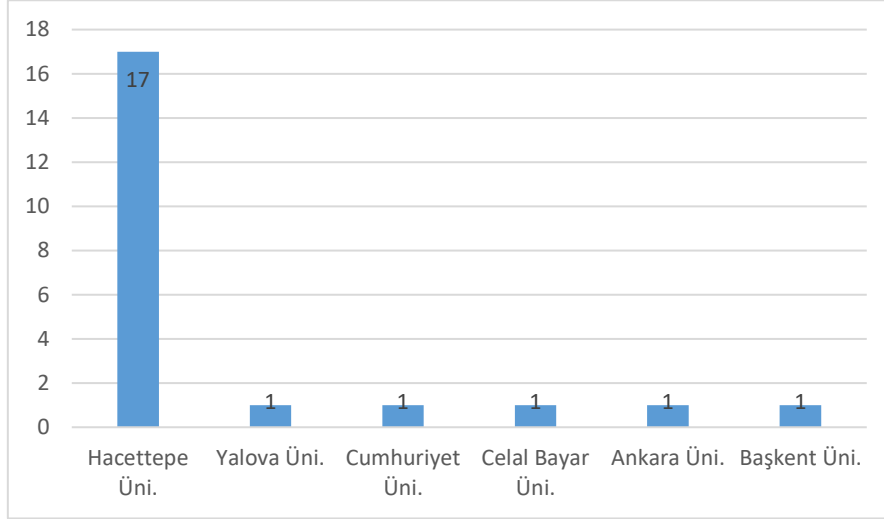
Grafik 1’e bakıldığında 1998-2007 yılları arasında göçle ilgili 6 yüksek lisans ve 1 doktora çalışmasının yazıldığı görülmektedir. Bu yıllar arasında yazılan tezlerin çoğunluğu sığınmacılar üzerine yapılmıştır. Bu çalışmalarda tartışma odağı daha çok sığınmacıların yaşadıkları sorunlar özeline aittir. 2000’li yıllar Türkiye’nin giderek göç alan bir ülke haline gelmesi durumu Türkiye’de göç paradigmasının değiştiği yıllar olarak nitelendirilebilir (Balkır ve Kaiser, 2015: 234). Türkiye, hem göç alan (ev sahibi) hem de göç veren (köken ülke) bir ‘çok boyutlu göç ülkesi’dir (Balkır ve Kaiser, 2015; Buz, 2008; Kara ve Korkut, 2010). Bu bağlamda bu dönemde ‘insan ticareti’ ve ‘ülke içinde yerinden edilme’ konularına da ışık tutan tezler rastlanmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği spesifik göç gruplarına (kadın, çocuk gibi) özel çalışmaların da yapılmış olmasıdır.

2008-2017 yılları arasında lisansüstü tezlerde sayının nicel anlamda artarak 9 yüksek lisans ve 3 doktora tezine ulaştığı tespit edilmiştir. Hazırlanan göç ile ilgili tezlerin % 54’ü, 2008-2017 döneminde yazılmıştır. Türkiye’nin etrafında çok sayıda göçmen üreten ülkelerin bulunması, Türkiye’yi uluslararası göç konusunda önemli bir yere taşımaktadır. Tarih boyunca yaşanan göçler ve son olarak 2011 yılından itibaren Suriye’deki savaş ve karışıklıklar tarihsel olarak Türkiye’ye göç, mülteci, sığınmacı ve göçmen konusunda büyük deneyimler kazandırmıştır (Apak, 2014).

2008-2017 dönemindeki çalışmalara bakıldığında sosyal hizmet tezlerinde ilk defa “uluslararası öğrenciler” ve “çok kültürlülük” konularına bir vurgunun olduğu ifade edilebilir. Çokkültürcü sosyal hizmet uygulaması eleştirel bir bakışla kültürel farklılıkları gözetip ve ihtiyaca uygun hizmet üreten bir uygulama olma potansiyeline sahiptir (Özgür, 2014: 66). Bu noktada çok kültürlülük tartışması göçmen ve mültecilere yönelik çalışmalara ışık tutmaktadır.

2008-2017 yılları göç ve sosyal hizmet ile ilgili yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının yeterli olmasa da eskiye nazaran ivme kazanarak arttığını söylemek mümkündür. Dönemlere bakıldığında göç ve sosyal hizmet çalışmalarının diğer sosyal hizmet alanlarındaki lisansüstü tez sayısına benzer şekilde yıllar geçtikçe ivme kazanarak arttığını söylemek mümkündür. Yıllara göre tezlerin dağılımı verildikten hemen sonra lisansüstü tezlerin yazıldıkları üniversitelere göre dağılımı verilmiştir. Bu dağılım Grafik 2'deki gibidir.

Grafik 2: Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Lisansüstü tezlerin % 80'e yakını Hacettepe Üniversitesi'nde yapılmıştır. Göçle ilgili lisansüstü tezlerin yazıldığı diğer üniversitelerin hepsinde sadece yüksek lisans tezleri üretilmiştir. Hacettepe Üniversitesi'nin 17 teze göç alanıyla ilgili toplam üretimin neredeyse tamamına kaynaklık ettiği ifade edilebilir. Bu durumun en önemli nedeni 2009 yılına kadar lisansüstü sosyal hizmet eğitiminin sadece Hacettepe Üniversitesi tarafından verilmesidir. 2009 yılından itibaren başka üniversiteler de lisansüstü eğitim vermeye başlamışlardır. Şu anda Türkiye'de 14 üniversitede sosyal hizmet yüksek lisans programı ve 6 bölümde de doktora programı bulunmaktadır (Alptekin vd., 2017).

Okullaşma oranındaki artış, göç ve sosyal hizmet alanındaki lisansüstü çalışmaların farklı üniversitelerde araştırılmasında paralellik göstermiştir. Özellikle bu alanda diğer üniversitelerin lisansüstü eğitimleri açmasıyla birlikte Türkiye'de özellikle sosyal bilimler alanında olduğu kadar sosyal hizmete ilginin artması oldukça etkilidir. Sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitim veren okulların artmasıyla beraber göç ve sosyal hizmet literatürünün de artacağı ve üniversite çeşitliliğine sahip olacağını zikredebiliriz. Lisansüstü çalışmaların yöntemlerine göre dağılımı Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Lisansüstü Çalışmaların Araştırma Yöntemleri

	Nicel	Nitel
Yüksek Lisans (f)	13	3
Doktora (f)	2	3
Toplam (%)	71,4	28,6

Yazılan tezlerden biri literatür araştırması şeklinde derleme bir çalışma olarak iltica mevzuatını incelemektedir. Tablo 1’e bakıldığında göç ve sosyal hizmet çalışmalarının büyük çoğunluğunda (%71,4) nicel araştırma yöntemi tercih edilmekte, nitel yöntemden (%28,6) ise daha az istifade edilmektedir. Bu da, yapılan çalışmaların büyük oranında derinlemesine bir bilgi geliştirilmesinin önüne geçmektedir.

Tuncay’a (2016) göre bu durum sadece yüksek lisans ve doktora tezlerinde değil aynı zamanda birincil odağı sosyal hizmet olan, ‘Toplum ve Sosyal Hizmet’ dergisinde de benzerdir. Derginin makaleleri yöntem yönünden tarandığında, çalışmaların çoğunun nicel yöntemle oluşturulduğu ifade edilmiştir.

Lisansüstü tezlerde nitel yönteme ancak 2006 yılından sonra rastlanılmaktadır. Bu durum sosyal bilimlerde 2000’li yıllardan sonra nitel çalışmalara daha fazla yönelme ile açıklanabilir. Sosyal hizmet literatüründe de bu ilginin arttığını ifade edebiliriz. Nitel araştırma yöntemlerinin sosyal hizmette uygulanabilirliği yüksektir çünkü biz, insanların hayatlarının ince ayrıntılarıyla veya belli olguları deneyimlemenin neye benzediğiyle ilgilenilir (Krysik ve Finn, 2015: 187).

Tablo 2: Tezlerin Adlarında Sık Rastlanan Kelimeler

Kelime	F	Kelime	F
Sosyal	11	Sorun	6
Hizmet	10	Örneği	5
Türkiye	10	Aile	4
Çocuk	7	Kadın	4
Sığınmacı	7	Mülteci	3

Sosyal hizmet ve göç alanında yazılan lisansüstü tezlerin başlıklarında sık rastlanan kelimeler incelenmiştir. İnceleme sonucunda sosyal hizmet ve göç alanındaki tezlerde en çok vurgulanan konulara dair fikir sağlanmıştır.

Lisansüstü tezlerinin adlarında en sık ‘sosyal’ kavramı yer almaktadır. Bu kavramı ‘hizmet’ ve ‘Türkiye’ kavramları takip etmektedir. ‘Sosyal’ ve ‘hizmet’ kavramları çoğunlukla meslek adını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Zengin ve Çalış’ın (2017) çalışmalarında da sosyal hizmet lisansüstü tezlerinde en çok vurgulanan kelimeler ‘sosyal’ ve ‘hizmet’ kavramlarıdır.

'Türkiye' kelimesi de lisansüstü tezlerde kullanılan kavramlardan biridir. Göç alanında Türkiye'nin çoğunlukla vurgulanması; Türkiye'ye doğru yaşanan ve dışı doğru yaşanan göçü ifade etmeye yaramaktadır. Ayrıca mekânsal ve bölgesel vurgunun da olduğu ifade edilebilir.

Lisansüstü tez başlıklarında sosyal hizmet sürecinde hizmet alanları işaret eden aile, çocuk, kadın, sığınmacı ve mülteci kavramları da oldukça yer almaktadır. Yine göç ve sorun ilişkisini vurgulayan 'sorun' kavramına ve araştırmanın yürütüldüğü çalışma evreni ve örnekleme ilişkin 'örneği' kavramına da sık rastlanmaktadır.

Ayrıca çalışma kapsamında göç eden öznelere tezlerde nasıl kavramlaştırıldığına da bakılmıştır. Bu öznelere en çok kullanılanları 'sığınmacı', 'mülteci', 'uluslararası öğrenci' ve 'yurtdışından dönen' kavramlarıdır. Bu kavramların hepsi uluslararası göç bağlamında Türkiye'ye doğru yapılan göçler için kullanılmışlardır. Türkiye'ye yönelik göç; işçiler, profesyoneller, uluslararası öğrenciler, düzensiz transit göçmenler ve sığınmacılar gibi bireyleri ve grupları kapsamaktadır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 297).

Uluslararası göç ile ilgili temel kavramları bilmek, konunun tam anlamı ile kavranması açısından önem taşımaktadır. Bu kavramlardan en önemlileri göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarıdır. Bulunduğu ülkeyi isteği doğrultusunda terk ederek diğer ülkeye yasal yollardan giriş yapıp o ülkede yaşayan bireye göçmen (migrant, immigrant) adı verilir. Herhangi bir nedenden dolayı zulme uğrayacağı ya da ölebileceğinden korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ülkesine dönmek istemeyen kişiler mülteci (refugee) olarak kabul edilmektedir. Ülkesini mülteci olduğu iddiasıyla terk ederek, bir başka ülkeye sığınan fakat henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kişiler ise sığınmacı (asylum seeker) şeklinde ifade edilmektedir (Deniz, 2014).

Ancak Türkiye var olan yasal düzenlemelerle mülteci ve sığınmacı kavramlarını az da olsa farklı şekillerde tanımlamıştır. Türkiye Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Protokolü'ne taraf olmuş, ancak sözleşmeye 1961 tarihindeki düzenleme ile coğrafi çekince koymuştur. Buna göre Türkiye, sadece Batı Avrupa ülkelerinden gelen göçmenleri mülteci olarak kabul etmekte ve mültecinin tanımına "Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle" ifadesini eklemiştir. Türkiye Avrupa dışından gelen göçmenleri ise sığınmacı olarak tanımlamıştır.

Mülteci ve sığınmacılar için gittikleri ülkede kendileri için koruma tedbirleri alınır. Aynı zamanda mülteciler ve sığınmacılar için ise geri gönderilme, toplumsal uyumun sağlanması ya da üçüncü ülkeye yerleştirme gibi idari işlemlerden biri uygulanır. Ancak mülteciler sığınmacılara göre daha fazla haklara ve güvenceye sahiptirler.

Bir sonraki tablo lisansüstü tezlerinin göç ve sosyal hizmet temalarını göstermektedir.

Tablo 3: Tezlerin Göç ve Sosyal Hizmet Temaları

Tema	F	Tema	F
İşçi aileleri	3	Sığınmacı ve mülteci	4
Kadın	3	Göç ve sorunlar	7
Çocuk	4	İç göç	2
Çok kültürlülük	2	Yurtdışı Türkler	2
İnsan hakları	2	Uluslararası öğrenci	3
Uyum	3		

Tablo 3’e bakıldığında lisansüstü tezlerinin tema olarak en fazla “göç ve sorunlar” a yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Göç, hem göç edilen yerde hem de göçle gidilen yerde birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Çoğu zaman kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen, büyük boyutlu ve dengesiz insan hareketlerinin olumlu etki ve sonuçlarını beklemek neredeyse imkânsızdır. Göç, başka bir yere yerleşmek amacıyla yapılmasından dolayı, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli sorunlar doğurmaktadır. Göç edenlerin yaşadığı en önemli sorunları; dil ve iletişim kuramama, yerel halkın kendilerine karşı tutumu (Küçükkaraca, 2001), entegrasyon, ekonomik zorluklar ve kültür farklılıkları oluşturmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009).

Sosyal hizmet tezlerinde soruna odaklanılması sosyal hizmetin doğasıyla ilişkilidir. Sosyal hizmetin sorun çözmeye yönelmiş olması sosyal hizmet disiplinin diğer disiplinlerden ayıran en temel noktalardan biridir (Kongar, 2007). Yapılan sosyal hizmet tanımlarının birçoğunda da “sorun çözücü” bir meslek olduğu vurgulanmıştır (Duyan, 2012; Sheafor ve Horejsi, 2014; Tomanbay, 1999). Bu açıdan lisansüstü tezler göçmenlere, sığınmacılara ve mültecilere odaklanırken sorun odaklı yönü ön plana çıkarmışlardır.

Sosyal hizmet müracaatçı gruplarından aile, çocuk, kadın, sığınmacı ve öğrenciler de tema olarak en fazla çalışılan konulardandır. Bu müracaatçı gruplarından en fazla çocuklar üzerine çalışıldığı ifade edilebilir. Çocuk ve göç ilişkisi sosyal hizmetler bağlamında en fazla ilgiyi çeken müracaatçı gruplarından biridir.

Tema bağlamında da tezlerin içerikleri bağlamında da iç göçlerle ilgili çalışmalara pek rastlanmamaktadır. 22 tezin sadece ikisi iç göçlerle ilgilidir. İç göç, genel tanımıyla ülke içinde belirli bir bölgeden başka bölgeye doğru gerçekleştirilen nüfus hareketidir (Sağlam, 2006: 34). İç göçlerin başlamasına etki eden nedenlerin en önemlileri; nüfusun hızlı artışı, tarım sektörü alanında teknolojik gelişmelerin hız kazanması, sağlık nedenleri, terör olayları ve yarattığı huzursuzluklar, bölgeler arasında ekonomik yatırımların dağılımında dengesizliklerin olması, iş olanaklarının sınırlı olması gibi nedenlerdir (Akan ve Arslan, 2008: 21). Tezlerin büyük çoğunluğu dış veya uluslararası göçlerle ilgilidir. Dış göç, ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapılan göç hareketleridir. İç göçte ülke nüfusu azalmamakta sadece bölgesel nüfus farklılıkları olmakta iken dış göçte ülke nüfusunda göç oranında bir azalma meydana gelmektedir (Özyakışır, 2013: 9).

SONUÇ

Türkiye’de sosyal hizmet ve göç çalışmalarının bugününü anlamak, akademik bir disiplin olarak bugünkü sorunsallarını açıklanması noktasında o alanda yapılan çalışmaları incelemek ve analizini yapmak bize önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu çalışma, temel olarak 1987-2017 yılları arasında, “göç” alanında mevcut lisansüstü tezlere ilişkin bir değerlendirme yapma ve bu bağlamda bu çalışmanın alan yazınına katkı sağlayacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Bu çalışmada sosyal hizmet disiplininde yazılan lisansüstü tezlerin; yıllara, üniversitelere ve yöntemlerine göre dağılımı incelenmiştir. Bununla birlikte tez adlarında sık rastlanan kavramlar ve söz konusu tezlerin temaları ele alınan diğer boyutlardır.

Göç ve sosyal hizmet çalışmalarında genel anlamda bir tematik eksiklik ve güncel göç meseleleri üzerine de nitelikli çalışmaların olmayışı kendini göstermektedir. Araştırmaların çoğunluğu “sığınmacılar, sorunlar ya da çocuklar” üzerine odaklanmaktadır. Fakat Türkiye’de çok yoğun yaşanan “yerinden edilme, Suriyeli göçü” gibi konular ya da “sosyal çalışmacıların göçle ilgili alan çalışmaları” üzerine çalışmalar, sosyal hizmet disiplini tarafından nadiren ele alınmaktadır.

Türkiye’de göç ve sosyal hizmet çalışmalarında yayımlanmış çalışmalar açısından ilginin yetersiz olduğu gözlenmektedir. Bu konudaki yayınlarda belli dönemlerde yaşanan sayısal artışa rağmen göç konusu sosyal hizmet disiplininde hak ettiği popülariteyi kazanamamıştır. Belli dönemlerde yaşanan sayısal artışın en önemli nedeni son yıllarda yeni açılan sosyal hizmet lisansüstü eğitim programlarıdır. Sosyal hizmet çalışmaları Türkiye’deki genel göç literatürü içerisinde çok düşük bir paya sahiptir. Bu durum da, göç ve sosyal hizmete dair teorik tartışmaların eksik kaldığı bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir.

İlk dönemlerde yapılan çalışmaların Avrupa’ya giden işçi göçü ile ilişkili olduğu ve bu çalışmaların konjonktürel olduğu ifade edilebilir. Daha sonraki yıllarda çalışmaların temalarının değiştiği daha spesifik alanların -toplumsal cinsiyet, çocuk sığınmacılar, ruh sağlığı vb.- öne çıktığı görülmektedir.

Öncelikli olarak, Türkiye’de sosyal hizmet disiplininde göç konusunda yürütülen lisansüstü tez çalışmalarının çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde kaldığı sonucuna erişilmiştir. Göç ve sosyal hizmet alanında ileri düzeyde akademik çalışma yapan ve "göç"ü uzmanlık alanı olarak seçen akademisyen sayısı azdır. Göç ve sosyal hizmet temalı lisansüstü tezlerin sadece beşte birine yakını doktora düzeyinde olduğu, dahası göçle ilişkin bazı temalar etrafında çok az yayına rastlandığı -yerinden edilme ve Suriyeli göçü vb.- tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada göç ve sosyal hizmet alanında yetersiz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu tablo özellikle 2000’lerden sonra göç alanında yapılan çalışmaların nicelik açısından artmasıyla, önümüzdeki yıllarda daha fazla ve nitelikli bir alanın oluşacağını habercisi olabilir. Ayrıca öğrencilerin lisansüstü tez çalışmalarında göçle ilgili konulara yönlendirilmesinin ve bu konularda uzmanlığın

teşvik edilmesinin, göç ve sosyal hizmet alanında kuşatıcı bir birikimin oluşmasında destekleyici olacağı da aşikârdır.

Gerek Türkiye’deki göç ve sosyal hizmet çalışmaları üzerine bir araştırmanın daha önce olmayışı, gerekse bu çalışmanın bir makale olmanın sınırlılıklarını taşıması, meselenin özellikle sosyal hizmet akademisyenleri tarafından etraflıca tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Yazılacak sosyal hizmet lisansüstü tezlerinde göç ile ilgili bilimsel çalışmalara hız verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N.** (1991). Göç ve Yurtdışındaki Türkler. Keleş R, Nowak J, Tomanbay İ. (eds.) içinde, *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler Ansiklopedik Sözlük*, ss. 93-100. Ankara: Selvi Yayınları.
- Abadan-Unat, N.** (2015). Türkiye’nin son elli yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (der.) içinde, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, ss. 259-276. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akan, Y. ve Arslan, İ.** (2008). *Göç Ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Akkaş, İ.** (2015). Suriyeli’ler: Sınırlar Ötesindeki Yaşam Mücadelesi. *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE*, 5(1) 92-114.
- Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O.** (2017). Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor?. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(2), 50-69.
- Apak, H.** (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- Balgopal, P. R.** (2000). *Social Work Practice With Immigrants And Refugees*. New York: Columbia University Press.
- Balkır, C. ve Kaiser, B.** (2015). Türkiye’de Avrupa Birliği Vatandaşları. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (der.) içinde, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, ss. 221-241. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Beter, Ö.** (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar*. Ankara: Sabev.
- Buz, S.** (2008). Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.
- Castles, S. ve Miller, M. J.** (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Çoban-İçağasıoğlu, A.** (2011). Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller. Y. Özkan (eds.) içinde, *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*, 107-122. Ankara: Maya Akademi.
- Collett, J.** (2004). Immigration is a Social Work Issue. *Social Work, Immigration and Asylum -Debates, Dilemmas And Ethical Issues For Social Work and Social Care Practice*. In D. Hayes & B. Humphries (Eds), pp.77-95.
- Demiröz, F.** (1989). *Türkiye’de Dönen Göçmen İşçi Ailelerinin Karşılaştıkları Güçlükler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, O., ve Etlan, E.** (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 472-498.
- Deniz, O.** (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye’ye Yansımaları*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Deniz, T.** (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *TSA*, 18(1), 175-204.

- Duyan, V., Özgür Sayar, Ö. ve Özbulut, M.** (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Duyan, V.** (2012). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Günaşık, C.** (2015). Sosyoloji Anabilim Dalında Lisansüstü Görünümler: 1980 Sonrası Dönemden Günümüze Sosyoloji Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Sistemantik Analizi. IV. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı I*, ss.191-214.
- IOM.** (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Çiçekli, B. (ed.). Cenevre: IOM.
- Kane, H.** (1995). Leaving Home. *Society*, 12(4). <http://search.global.epnet.com1>. Erişim Tarihi: 24.12.2014.
- Kara, P. ve Korkut, R.** (2010). Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, 467, 153-162.
- Kirişçi, K. ve Karaca, S.** (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitleli Mülteci Akımları. Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (der.) içinde, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, ss. 295-314. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kongar, E.** (2007). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Krysik, J. L. ve Finn, J.** (2015). *Etkili Uygulama için Sosyal Hizmet Araştırması*. Ankara: Nika yayınları.
- Küçükkaraca, N.** (2001). Göç ve Çalışan Çocuklar: Diyarbakır’da Çalışan Çocuklar. *Sosyal Hizmet Sempozyumu*. 20-22 Ekim Diyarbakır.
- Özgür, Ö.** (2014). *Çokkültürcü Sosyal Çalışma*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Neuman, W. L.** (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Yayınodası Yayınları.
- Özyakışır, D.** (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sağlam, S.** (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44.
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C. J.** (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler* (Çev. Ed. B. Çiftçi). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sirkeci, İ. ve Yücesahin, M. M.** (2014). Türkiye’de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Şahin-Taşgın, N. ve Tekin, U.** (2013). Türkiye’de Sosyal Hizmetin Temel Karakteristikleri ve Güncel Görünümü. Acar, H., Negiz, N. ve Akman E. (Eds.) içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ankara: Akademi Yayınları.
- Tomanbay, İ.** (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınevi.
- Tomanbay, İ.** (2007). *Sosyal Olmak*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Tomanbay, İ.** (2013). Uluslararası Göç, Sığınma ve İnsan Kaçakçılığı Ticareti Sorunları ve Sosyal Çalışma. Acar, H., Negiz, N. ve Akman E. (Eds.) içinde, *Sosyal Politika ve Kamu Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ankara: Akademi Yayınları.
- Tuna, M. ve Özbek, Ç.** (2012). *Yerlileşen Yabancılar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuncay, T.** (2016). Sosyal Hizmet Müdahalesini Araştırmak: Uygulama Kanıtlarla Nasıl Güçlendirilebilir? *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 115-130.
- Ulukan- Ciğerci, N., ve Ulukan, U.** (2012). *Kriz ve Göç: Türkiye Gürcistan Nüfus Hareketleri Üzerine Bir Tartışma*. Discussion Paper, Turkish Economic Association.
- Zengin, O. ve Çalış, N.** (2017). Türkiye’de Sosyal Hizmet Araştırması: Son 10 Yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında Yazılan Tezler Üzerine Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1260-1273.